

УДК 330.1.332.1:304

*Н. В. Бугайчук,
аспірант, Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ, Україна*

ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ІНДИКАТОРІВ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ

*Nataliia Buhaichuk,
postgraduate student
The National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine*

INTEGRATED EVALUATION OF INDICATORS OF THE SOCIAL SECURITY OF THE POPULATION

У статті обґрунтовано важливість соціальної домінанти економічного розвитку через забезпечення достойних умов та якості життя громадян країни та розглядається сутність соціальної безпеки як складової економічної безпеки держави.

Проведено теоретико-методологічний аналіз стану соціальної безпеки держави і досліджено її стан за методикою Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. Досліджено окремі індикатори соціальної безпеки та визначено інтегральний показник рівня соціальної безпеки України. Виявлено несприятливий стан соціальної безпеки України, що обумовлено передуманням низки індикаторів нижче порогових значень.

Обґрунтовано загрози соціальній безпеці через визначення порогових значень її індикаторів і вказано пріоритетні завдання та заходи для усунення наслідків загроз та їх попередження для забезпечення населення достойними умовами та якістю життя.

The article examines the importance of social dominants of economic development through providing worthy living conditions and quality of life for the citizens of the State. The meaning of social security as the integral part of the economic security of the State was defined.

A theoretical and methodological analysis of the state of social security of the State was conducted and the state of social security of the State according to the methodology of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine was investigated. Some indicators of social security were explored and the integral indicator of the level of social security in Ukraine was determined. The unfavorable state of social security in Ukraine was revealed, which was caused by the interruption of a number of indicators below the threshold values.

The threats of social security was substantiated through defining the thresholds of its indicators and the priority tasks and measures for the elimination of the consequences of threats was pointed out. The prevention of threats was pointed out for providing the population with worthy conditions and quality of life.

Ключові слова: *загроза, економічний розвиток, економічна безпека, соціальна безпека, індикатори соціальної безпеки.*

Keywords: *threat, economic development, economic security, social security, indicators of social security.*

Постановка проблеми. Створення умов для соціально-економічного розвитку держави, через спроможність останньої продукувати забезпечення населення якісними умовами життя, стимулюватиме зниження соціальної напруженості та нерівності, підвищуватимуть добробут та життєвий рівень населення. Відтак актуальністю даної проблематики є дослідження рівня соціальної безпеки держави як процесу забезпечення населення достойними умовами та якістю життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної безпеки як складової економічної безпеки держави приділено увагу в наукових працях О. Власюка, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі та ін. Економічну сутність та методологію оцінки рівня соціальної безпеки досліджували такі науковці як О. Іляш, О. Коваль, Т. Поснова та багато ін.

Постановка завдання. Негативні тенденції в соціальній сфері, такі як: соціальна напруженість, низький рівень життя населення, зростання житлових проблем, високе матеріальне розшарування населення, вимагають дослідження стану забезпечення соціальної безпеки як складової економічної безпеки держави. Відтак з метою розробки заходів для попередження загроз, що дестабілізують економіку держави загалом необхідно провести комплексне дослідження рівня соціальної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування економічної безпеки держави, гарантування якої визначається гостротою соціальних проблем в умовах інтенсивного економічного розвитку держави та її регіонів. У зв'язку з цим актуалізується проблема забезпечення економічної безпеки держави як комплексної, інтегральної характеристики, що визначає напрями і межі подальшого розвитку, параметри життєздатності соціально-економічних структур у перебігу глобальних та локальних трансформацій. Досягти прийняттого рівня безпеки бажають усі демократичні країни, розуміючи, що від цього залежить динаміка і якість прогресу. Адже усі перетворення у цивілізованому суспільстві відбуваються за однієї умови – всебічного розвитку людини як безпосередньої мети функціонування суспільства та чинника подальшого економічного зростання і зміцнення економічної безпеки країни. Природна інтеграція соціальної та економічної сфер життя, яка завжди розглядається як об'єктивна необхідність безпечного існування соціуму, є важливим чинником досягнення рівня безпеки [с. 16-17]¹.

Варто зазначити, що згідно Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» №1277 від 29 жовтня 2013 року []² економічна безпека держави поділяється на: макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, інвестиційну, науково-технологічну, енергетичну, виробничу, демографічну, соціальну та продовольчу. Зважаючи на те, що в основі економічного розвитку є соціальна домінанта через забезпечення достойних умов та якості життя громадян країни варто акцентувати на соціальній безпеці. Так, згідно з наукових досліджень О. Іляш, соціальна безпека відображає результат нейтралізації або попередження негативних наслідків впливу макросередовища на якість життя громадян країни, а держава в особі законодавчої, виконавчої, судової влади, органів місцевого самоврядування, суспільних організацій покликана забезпечувати належний рівень розвитку громадської сфери життєдіяльності кожної людини, прав та свобод особистості, її здоров'я та життя, соціальних інтересів [с.26].³

Для оцінки стану соціальної безпеки України, згідно Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» №1277 від 29 жовтня 2013 року⁴, використовують показник відносної межі бідності (частка населення із середньодушовими еквівалентними доходами у місяць, нижчими 75% відсоткового медіанного рівня доходу). Так, в 2016 р. порівняно із 2008 р. відносна межа бідності знизилася на 18,6%, а порівняно із попереднім роком на 7,2% та складає 20,6%. Варто зазначити, що в країнах ЄС-28 у 2015 р. під загрозою бідності перебувало 17,3% населення, найнижчий показник бідності в Фінляндії (12,4%), Словаччині (12,3%), Німеччині (12,2%), Нідерландах(11,6%) та Чехії (9,7%), а найвищий показник в Румунії (25,4%), Латвії (22,5%), Литві (22,2%), Іспанії (22,1%) та Болгарії (22,0).⁵ Зауважимо, що відносна межа бідності в країнах Європи визначається на рівні 50% медіанного доходу. Однак, незважаючи на вищий відсоток доходу для визначення бідності в Україні, межа бідності залишається суттєво нижчою порівняно із країнами ЄС. Критерієм диференціації доходів населення є децибельний коефіцієнт фондів, який відображає співвідношення загальних доходів 10 % найбільш та найменш забезпеченого населення. Так, протягом 2008-2016 рр. співвідношення сукупних доходів 1% найбільш та найменш забезпеченого населення варіювало 4,2-5,1.

Зауважимо, що дні показники характеризують не загальний рівень життя населення, а ступінь майнового розшарування суспільства. Само по собі майнове розшарування має місце в будь-якому суспільстві, і його не можна однозначно охарактеризувати як позитивне чи негативне явище. Але в контексті соціальної безпеки

¹ Іляш О.І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О.І. Іляш – Л.: ПАІС, 2012. _ 592 с.

² Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Режим доступу]<http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

³ Іляш О.І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О.І. Іляш – Л.: ПАІС, 2012. _ 592 с.

⁴ Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Режим доступу]<http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

⁵ People at risk of poverty or social exclusion : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion

основою має виступати не майнове розшарування суспільства, а добробут найнезаможніших верств населення [с. 15].⁶

Зауважимо, що однією з основних компонент системи соціальної безпеки є зайнятість населення, усунення загроз функціонування ринку праці та гарантування соціальної безпеки. Забезпечення стабільного прозорого функціонування ринку праці є однією з умов інтенсивного розвитку економіки. Виконання цієї умови в трансформаційний період можливе лише за певних економічних важелів ефективного формування та регулювання ринку праці та його рівноважної кон'юнктури [с. 197].⁷ Так, протягом 2006-2016 рр. рівень зайнятості населення у віці 15-70 років знизився на 2,8% і у 2016 р. склав 56,3%.

Варто зазначити, що міжнародні організації та національні установи багатьох країн, що займаються дослідженнями рівня життя населення, використовують структурний критерій для визначення та порівняння масштабів бідності. В основі такого критерію покладено закон Енгеля, у відповідності з яким рівень життя знаходиться в оберненій залежності від частки витрат на харчування. За умов використання даного критерію бідними вважаються ті домогосподарства (населення), які витрачають на продукти харчування не менш ніж 60% загальних сукупних доходів (витрат), а вкрай бідними – ті, чії витрати на продовольчі товари перевищують 80% загальних сукупних доходів (витрат) [с. 27-28].⁸

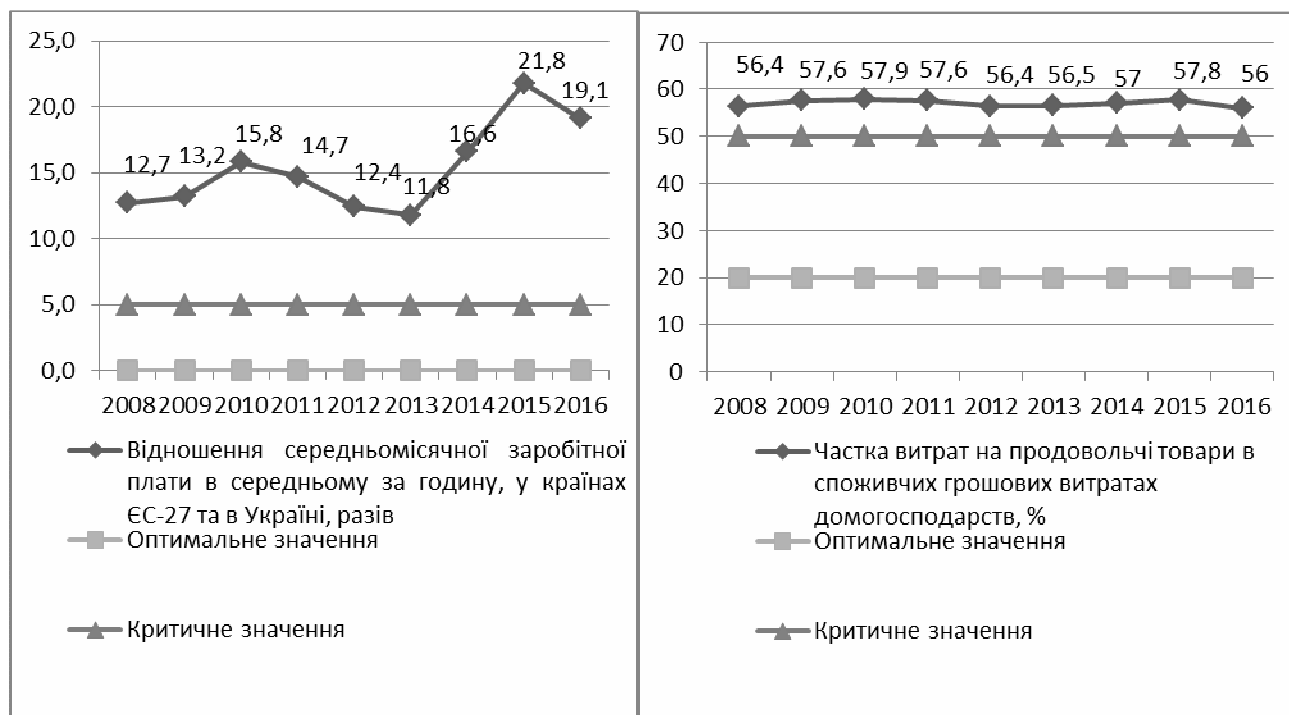

Рис. 1. Динаміка частки витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств та відношення середньомісячної заробітної плати в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні за 2008-2016 рр.

На рисунку 1 відображено динаміку частки витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, так, протягом 2008-2016 рр. частка продовольчих товарів варіювала в межах 56-57,9 %. Зауважимо, що згідно вказаним в методичним рекомендаціям щодо розрахунку економічної безпеки України, даний показник перетну межу критичного порогового значення в 50%.

Відношення середньомісячної заробітної плати українця, нарахованої в середньому за годину до середньомісячної заробітної плати у країнах ЄС-27 протягом 2008-2016 рр. варіює в межах 11,8 – 21,8. Зауважимо, що найвищий розрив між Україною та країнами ЄС-27 в сфері оплати праці зафіксовано в 2015 році (рис.2.1). Зважаючи на значний рівень бідності (20,6%) завданням соціальної політики є забезпечення зростання доходів населення. Основну частину доходів населення України займає заробітна плата, яка повинна виконувати такі функції, як : соціальну, відтворювальну та стимулюючу. Протягом останніх років спостерігається зростання розміру заробітної плати, так, в 2016 р. порівняно із 2013 р. середньомісячна заробітна плата зросла на 58,7%, а розмір прожиткового мінімуму на одну працездатну особу зріс на 24,7%. Однак, незважаючи на суттєве збільшення середньомісячної заробітної плати, її розмір не відповідає європейським стандартам. Так, співвідношення середньомісячної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу у 2016 р. складає 3,6:1, а за європейськими стандартами повинно бути не менше 5-6 прожиткових мінімумів (рис. 2).

⁶ Коваль О.П. Соціальна безпека: сутність та вимір. : наук. доп. / О.П. Коваль. – К. : НІСД, 2016. – 34 с.

⁷ Іляш О. І. Трансформація системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О. І. Іляш - Л.: ПАІС, 2012. - 592 с

⁸ Юрчик Г. М. Аналіз та механізми подолання бідності в Україні / Г. М. Юрчик, Н. М. Самолюк // Статистика України. - 2014. - № 1. - С. 25-31. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2014_1_6

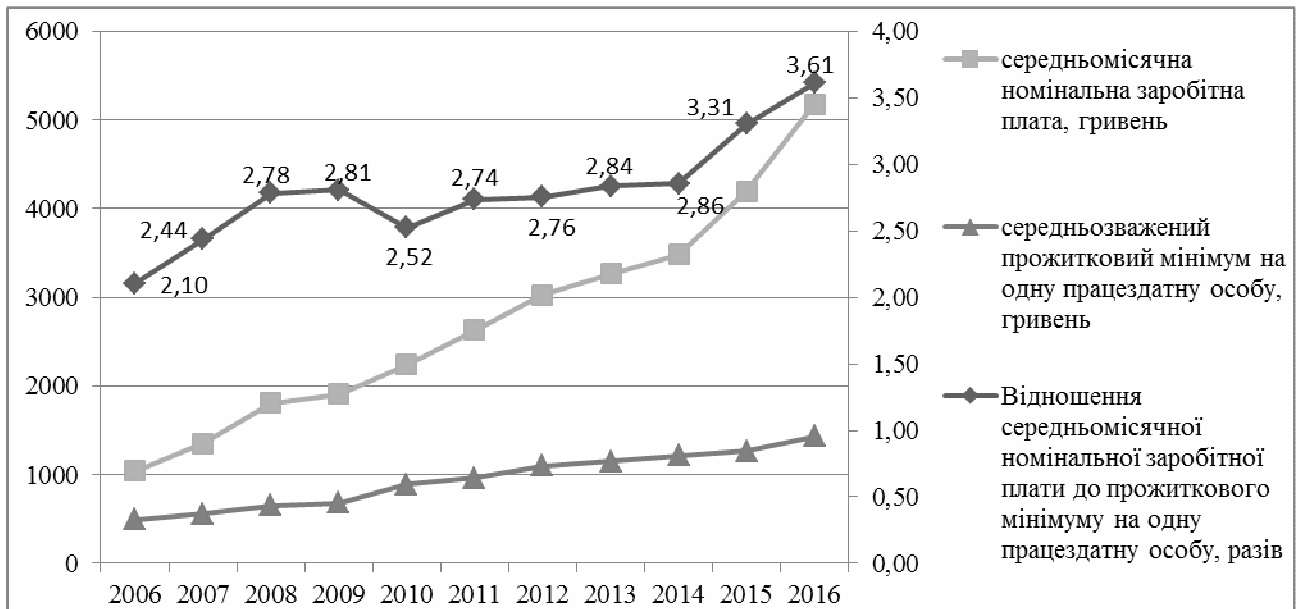

Рис. 2. Динаміка обсягів середньозваженого прожиткового мінімуму на одну працездатну особу та середньомісячної заробітної плати України за 2006-2016 рр.

Протягом 2013-2016 рр. сума несплаченої заробітної плати у фонді оплати праці збільшилася на 61,9% і в 2016 р. склала 3,4%. Це вказує на незадовільний стан виплати заробітної плати населенню, що зменшує купівельну спроможність населення, а відтак, погіршує умови життя малозабезпеченої групи населення. Незважаючи на зростання обсягів середнього розміру пенсій та прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (так, в 2016 р. порівняно із 2006 р. середній розмір пенсій зріс більше ніж в 4 рази, а розмір прожиткового мінімуму - більше ніж в 3 рази), їх співвідношення протягом 2013-2016 рр. зменшилося на 7,4%, відтак середній розмір пенсії для осіб, які втратили працездатність складає 1,5 прожиткових мінімумів. Зауважимо, що дана ситуація свідчить про те, що більшість українських пенсіонерів отримують пенсії близькі до межі прожиткового мінімуму.

Забезпечення соціальної безпеки здійснюється через збереження здоров'я населення, так, головною проблемою є неефективне та нерациональне фінансування сфери охорони здоров'я. Протягом 2010-2016 рр., незважаючи на збільшення обсягу фінансування на охорону здоров'я на 68,7%, в структурі ВВП обсяг фінансування зменшився на 23,6%. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я в 2016 р. склали 3,2% ВВП, що вказує на критичний рівень даного індикатора (критичне значення індикатора - 3%; оптимальне значення - 7%), так, в Швеції даний індикатор становить 11,1%; Німеччині та Бельгії - 10,4%; в Польщі - 6,3; в Латвії - 5,5; в Румунії - 5,1⁹ (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка обсягів видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я та рівня видатків на охорону здоров'я до ВВП за 2010-2016 рр.

⁹ Healthcare expenditure statistics http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Healthcare_expenditure_statistics

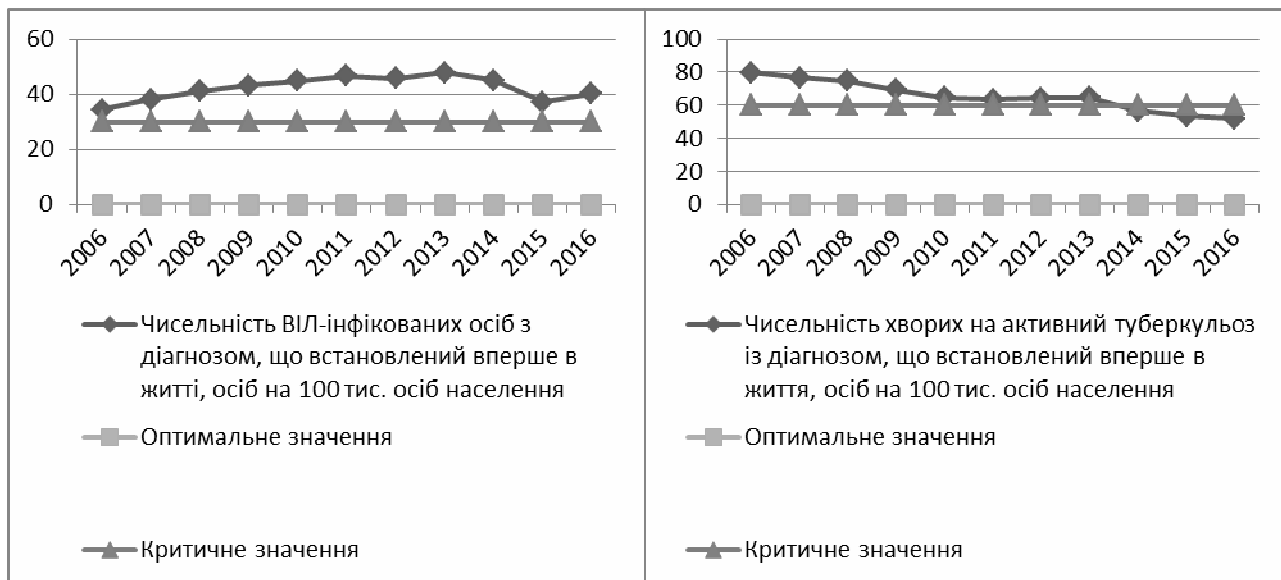

Рис. 4. Динаміка чисельності ВІЛ-інфікованих осіб та осіб хворих активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений вперше в житті за 2010-2016 рр.

Варто звернути увагу на критичний рівень ВІЛ-інфікованого населення та населення із активним туберкульозом, які створюють ризики безпеці відтворення населення (рис. 2.4). Так, чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлено вперше в житті протягом 2006-2016 рр. зменшилася на 44,9 % і в 2016 р. складає 51,9 випадків на 100 тис. населення і наближається до критичного порогового значення (критичне значення даного індикатора складає не більше 60 випадків на 100 тис. населення).

Темпи приросту ВІЛ-інфікованого населення протягом 2010-2016 рр. знизилися, однак у 2016 р. порівняно із попереднім чисельність ВІЛ-інфікованих осіб на 100 тис. населення зросли на 8,1% (40,2 випадки на 100 тис. населення). Україна посідає одне із перших місць по поширенню на ВІЛ-інфекцію серед країн Європи, так, в середньому по країнам ЄС частота випадків ВІЛ-інфекції складає 5,9 випадків на 100 тис. осіб.¹⁰ Відтак, різні групи населення виявляються позбавленими права на збереження здоров'я внаслідок відсутності доступу до адекватної інформації про безпечну сексуальну поведінку, криміналізацію суспільства, яка заважає споживачам наркотиків захистити себе від ВІЛ/СНІД, забобони і переслідування, які не дають гомосексуалістам можливості піклуватися про своє здоров'я тощо. Природньо, що в такій ситуації потрібні додаткові зусилля з безпеки життя та діяльності цих громадян, їх освіти, щоби, з одного боку, дати можливість кожній людині підвищувати рівень життя і користуватися всіма правами громадянина своєї країни, а з іншого боку - запобігти новим захворюванням [с. 163-164].¹¹

Значний вплив на стан соціальної безпеки чинить рівень злочинності в країні, так, в 2016 р. порівняно із попереднім роком кількість злочинів на 10 тис. населення збільшилася на 5,3% і склала 1386 злочини. Зауважимо, що даний показник наближається до критичного порогового значення (1400 злочинів на 100 тис. населення). Через загострення конфлікту на Сході України, в 2017 р. посіла 17 місце за глобальним індексом тероризму серед 130 країн [с. 10].¹² Таким чином, завданням соціальної політики повинно стати не тільки боротьба із злочинністю через створення більш жорсткої правоохоронної системи, але і захист населення, яке живе у постійній небезпеці через потужні терористичні загрози.

Відомо, що для зростання якості життя та добробуту населення необхідно забезпечити зростання інвестицій в освіту. Так, протягом 2008-2016 рр. видатки зведеного бюджету на освіту зменшилися на 26,6%, а в 2016 р. порівняно із попереднім роком на 5,4% і склали 5,4% ВВП України (рис. 5). Зауважимо, що не зважаючи на тенденцію до зменшення фінансування освіти з державного бюджету, фінансування останньої відбувається на достатньому рівні, однак, якість освіти не відповідає європейським стандартам. Так, наприклад, українські університети в міжнародному рейтингу займають позиції нижчі 400 місця.

¹⁰ https://ecdc.europa.eu/sites/portal/files/documents/20171127-Annual_HIV_Report_Cover%2BInner.pdf

¹¹ Іляш О. І. Трансформація системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О. І. Іляш - Л.: ПАІС, 2012. - 592 с.

¹² The Global Terrorism Index 2017 : <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>

Рис. 5. Динаміка обсягів видатків зведеного бюджету на освіту та рівня видатків на освіту до ВВП за 2010-2016 рр.

Заслуговує на увагу досвід організації фінансування вищої освіти США. Так, з точки зору соціально-економічного підходу, у вищих навчальних закладах США відсутній поділ студентів на так званих «бюджетників» і «платників», тобто вища школа не знає диференціації щодо студентства. Водночас тут активно реалізується система диверсифікації фінансового забезпечення розвитку фахової освіти. У цій країні при відсутності прямого фінансового забезпечення вищих навчальних закладів існує розгалужена система державної, громадської та корпоративної підтримки вищої освіти, що передбачає: низьковідсоткові довгострокові кредити на освіту; гранти численних приватних і громадських фондів; корпоративні стипендії, а також ті, які надають самі вищі навчальні заклади своїм студентам; премії та призи за перемогу на різних конкурсах, призначені для оплати освіти. Такий підхід дозволяє нівелювати роль різниці сімейних доходів у доступності вищої освіти. Тобто у США відбір студентів з допомогою мерітократичного принципу відіграє важливу роль у тому, щоб підтвердити фразу «університети – „розсадники” еліти талантів і знань». В університетах велика увага звертається на контроль якості освіти [с. 11].¹³

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року № 1277, для розрахунку рівня соціальної безпеки використовують показник «відношення середньої вартості 1 м² загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати. Ми погоджуємося із О. Ковалем щодо визначення «соціальної безпеки як відсутності загроз здоров'ю та життю населення», відтак, відношення середньої вартості 1 м² загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати не можна відносити до індикаторів соціальної безпеки, оскільки він не характеризує кількість повністю безпритульних в суспільстві, для яких існує реальна загроза здоров'ю та життю [с 15].¹⁴

Проведене дослідження окремих індикаторів соціальної безпеки дозволило оцінити інтегральний показник соціальної безпеки України та з'ясувати причини його низького рівня (рис. 6).

¹³ Гарашук, О. В. Контент фахової освіти: аналіз, оцінка, перспективи розвитку [Текст] / Олена Василівна Гарашук, Віра Іванівна Куценко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 1. – С. 7-15.

¹⁴ Коваль О.П. Соціальна безпека: сутність тавимір. : наук. доп. / О.П. Коваль. – К. : НІСД, 2016. – 34 с.

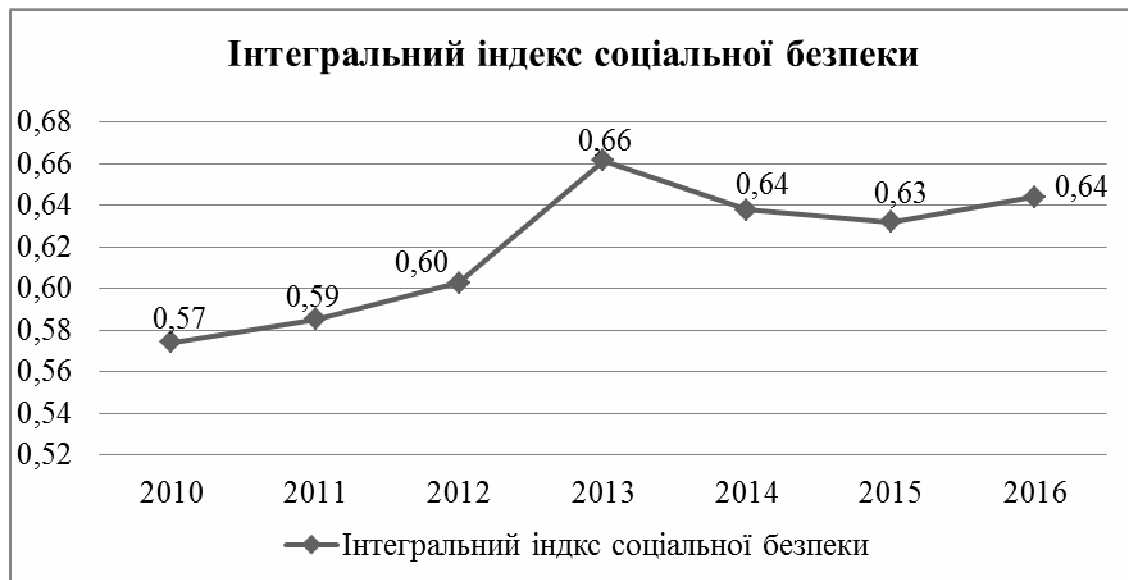

Рис. 6. Динаміка інтегрального показника соціальної безпеки України 2010-2016 рр.

Зауважимо, що згідно науковим здобуткам Ю. Харазішвілі інтегральний показник соціальної безпеки перебуває в наступних порогових межах: нижній поріг – 0,43; нижнє оптимальне значення – 0,56; верхнє оптимальне значення – 0,79; верхній поріг – 1. Відтак, протягом 2010-2016 рр. рівень соціальної безпеки балансує на рівні нижнього оптимального значення, що свідчить про неефективність соціальної політики.

Висновки. Отримані результати дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Соціальна безпека є важливою складовою економічної безпеки держави, метою якої є досягнення такого рівня розвитку держави при якому буде забезпечуватися гідний та якісний рівень життя населення та сприяння розвитку людського капіталу.

2. Проведене дослідження індикаторів соціальної безпеки свідчить про несприятливий стан рівня соціальної безпеки України, що обумовлено передуманням низки індикаторів (частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств; відношення середньомісячної заробітної плати в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні; чисельність ВІЛ-інфікованих осіб та осіб хворих активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений вперше в житті) нижче порогових значень.

Література.

1. Гарашук, О. В. Контент фахової освіти: аналіз, оцінка, перспективи розвитку [Текст] / Олена Василівна Гарашук, Віра Іванівна Куценко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 1. – С. 7-15.
2. Іляш О. І. Трансформація системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О. І. Іляш - Л.:ПАІС, 2012. - 592 с.
3. Коваль О.П. Соціальна безпека: сутність та вимір. : наук. доп. / О.П. Коваль. – К. : НІСД, 2016. – 34 с.
4. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Режим доступу] : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. Юрчик Г. М. Аналіз та механізми подолання бідності в Україні / Г. М. Юрчик, Н. М. Самолюк // Статистика України. - 2014. - № 1. - С. 25-31. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2014_1_6
6. Healthcare expenditure statistics [Electronic resource]. - Access mode: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Healthcare_expenditure_statistics
7. Annual HIV Statistical Report [Electronic resource]. - Access mode: https://ecdc.europa.eu/sites/portal/files/documents/20171127-Annual_HIV_Report_Cover%2BInner.pdf
8. People at risk of poverty or social exclusion [Electronic resource]. - Access mode: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion
9. The Global Terrorism Index 2017 [Electronic resource]. - Access mode: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>

References.

1. Annual HIV Statistical Report, available at: https://ecdc.europa.eu/sites/portal/files/documents/20171127-Annual_HIV_Report_Cover%2BInner.pdf.
2. Haraschuk, O. V (2016), “Content of professional education: analysis, evaluation, development prospects”, *Ekonomichnyj analiz*, vol. 24 no. 1, pp. 7-15
3. Healthcare expenditure statistics, available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Healthcare_expenditure_statistics
4. Iliash O. I. (2012), *Transformatsiia systemy sotsial'noi bezpeky Ukrainy: rehional'nyj vymir* [Transformation of Ukraine's Social Security System: Regional Dimension], PAIS, Lviv, Ukraine.

5. Koval' O.P. (2016) *Sotsial'na bezpeka: sutnist' ta vymir. : nauk. dop.* [Social Security: Essence and Measurement], NISD, Kyiv, Ukraine.
6. People at risk of poverty or social exclusion, available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion
7. The Global Terrorism Index 2017, available at: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>
8. The official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, available at: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
9. Yurchyk H. M. (2014) “Analysis and mechanisms of poverty reduction in Ukraine”, *Statystyka Ukrainy*. vol. 1, pp. 25-31

Стаття надійшла до редакції 26.04.2018 р.